

"שולחן ערוך": חנה גולדברג והסאבטקסט של העולם הדתי

עבודות האומנות של חנה גולדברג לוקחות מוטיבים מוכרים וידועים כמו כיסוי ראש או השולחן ערוך ויוצקות בהן משמעויות חדשות. דוד שפרבר מציג ומתאר את עבודותיה (דוד שפרבר)

חנה גולדברג היא אשה דתית ואמנית טוטאלית המלמדת במכללת אמונה בירושלים. בעבודותיה אפשר לזהות לא פעם מבט מגדרי ביקורתי בלתי מתפשר, המכוון פנימה לעולם האורתודוקסיה המודרנית. נתבונן בכמה עבודות של גולדברג העוסקות בנושאים הלא מדוברים בעולם הדתי.

בעבודותיה משתמשת חנה בדימויים המוכרים של דמות שקיית ניילון מכסה את פניה וחונקת אותה או של ציורי נשים חסרות או מכוסות פנים. כשהיא מתייחסת למוטיבים האלה, גולדברג ציירה בצבעוניות עזה פורטרטים עצמיים שלה עם שקיית ניילון שקופה המכסה את כל ראשה ("תערוכה צנועה", שמן על בד, 2002-2000). שקיית הניילון, שמזכירה גם מטפחת כיסוי ראש של נשים, מאפשרת אמנם למתבונן מבחוץ להביט פנימה אך אינה מאפשרת לדמות המכוסה לראות דרכה. עובדה זו נוסכת בעבודה משמעות מטפורית: בניגוד להצרת הכוונת ההלכתית שכאלו מיעדת את כיסוי הראש כהגנה על האשה מפני המבט הגברי החודר, הרי שלמעשה היא חוסמת את המבט של האשה החוצה.

בעבודה "נוף" (שמן על בד, 2001) מצוירות שלוש שקיות אשפה. בתוך השמאלית ראש כרות שהופך באחרות לדימוי צבעוני מופשט. דימוי הגרפיטי של פרחים אדומים המופיע בתחתית היצירה מעמת תחושת קלילות בסצינה לא קלה כלל וכלל.

מוטיב אחר המופיע בעבודתה של גולדברג הוא שולחנות. גולדברג רומזת כאן ל"שולחן ערוך" - ספר ההלכה המרכזי. השולחנות של גולדברג מכוסים במפת שבת לבנה, ודרכם מתגלה המכוסה, הדחוי והמודחק-המגדרי בשיח של העולם הדתי. כאן עולה בעוז הנשוא של האינדוקטרינציה של חלוקת התפקידים וההיררכיה המגדרית במשפחה הדתית. האמנית צילמה במכונת צילום עמודים מתוך ספר ילדים העוסק בנושא השבת. הצילומים הונחו מתחת למפות טרלין שנמתחו על מסגרות עץ. בד הטרלין היווה בזמנו מעין סמן לשחרור והקלה על עקרת הבית, בכך שחסך את העמל שבהלבנת מפות הכותנה הלבנות וגיהוצן. עם השנים הפך הטרלין לסמל של טעם עממי זול. "שולחן ערוך" הוא שולחן קונקרטי, אבל גם קודקס הלכתי.

מאמרים

אשה בקהילה

אשה וגופה

סיוע לנפגעות אלימות

מעגל החיים וטקסים

פרשת שבוע

אשה ומועדיה

עלוני קולך

סניפים

צעירות קולך

פמיניזם ויהדות

חינוך ומגדר

אשה ויצירתה

אשה ומדינה

בסדרת העבודות של גולדברג, הדימויים מספרי הילדים מתגלים רק אם מתקרבים מאוד ומביטים בהם מזוויות מסוימות. הדימוי המטושטש הנראה מבעד לבד מכונן ליחס המקובל לנושא בשיח הדתי. גולדברג מצביעה על כך שתפקידי המגדר המקובלים נשארים שקופים באשר הם אינם מופיעים כהלכות או טקסט גלוי ואשר על כן קשה להתמודד איתם בצורה חזיתית. בתמונות, מקומם של הבנים והבנות מוגדר ומובחן. למשל: הבנים לומדים תורה והבנות שוטפות רצפות.

באותה סדרה גם תפרה גולדברג על בד הטרלין דימויים מתחום התרבות הדתית הפופולרית. בספרי ילדים ובקלפי משחק המיועדים לציבור הדתי או החרדי מוגדר מקומה של האשה כמספקת שירותים - מכינה אוכל וכדומה. הגבר (או הילד בהקשר זה) תופס את מקומו סביב ענייני הפולחן והרוח. כך, על מפה אחת מופיע הדפס צבעוני מספרים שעניינם ילדים העוסקים בהכנות לשבת - הבנות עובדות והילד מפרע. על מפה אחרת רקמה האמנית קלפי משחק בנושא השבת; למשל ילד הזוכה לברכת אביו לפני תחילת סעודת השבת. הילדה, לעומת זאת, ממתינה בצד לתור שלה.

בעוד קודקס ההלכות "שולחן ערוך" מהווה את הטקסט הגלוי, השולחנות של גולדברג חושפים את מה שמטואטא אל מתחת לשולחן ונשאר לא מפורש ולא מוגדר.

אחד השולחנות של גולדברג הוא שולחן עגול הערוך למשפחה שלמה, אלא שצלחותיו הן חפיסות ריקות של גלילות למניעת הריון ("בניך כשתלי זיתים", 2003, חפיסות ריקות של גלילות למניעת הריון, רקמה בחוט זהב ומדבקות). "הגלילה", שסימנה יותר מכל את המהפכה המינית ושחרור האשה, נותרה טאבו שלא נדון בפרהסיה בציבור הדתי. האקט החתרני של גולדברג מציב את נושא ריבוי הילדים ומשטור הילודה בצורה ישירה, הנדונה סביב שולחן האוכל המטפורי שלה. לדברי האמנית, גם ריבוי הילודה הוא נושא מהסוג שלא נדון בטקסטים הקנונים, והוא מופיע כהבניה תרבותית שלא נדונה בגלוי.

הגלילות מופיעות גם ביצירות אחרות של גולדברג. בציור גרוטסקי בשמן על בד ("שיעור באנטומיה", 1998), המתכתב עם היצירה של רמברנדט "שיעור באנטומיה של ד"ר טולפ" (1632). מתוארות הגלילות בבטן הגליה. העובר תופס את מקומו בראשה של הדמות. עובר אחר, כחול וגדול, מרחף כענן כבד מעל ראשה.

ה"הסעודה האחרונה" (שמן על בד, 1997) של גולדברג מתכתבת עם תיאורים מפורסמים של "האם הגדולה, וה'אלגוריה של הטבע", ועם הפסל המפורסם "הזאבה הקפיטולינית" (המאה ה-5 לפנה"ס), המוצג במוזיאון הקפיטוליני ברומא. האם המיתית הופכת כאן לדמות חסרת פנים ומרובת שדיים, שדם ניגר מפטמותיה.

יצירתה של גולדברג מתווספת לשיח המתגבר של אמניות אורתודוקסיות. יצירתן היא גם פועל יוצא וגם גורם מדרבן לשיח בנושא מעמד האישה במרחב הדתי. גולדברג אינה מערערת על הקנון ההלכתי אלא מכוננת להציג את מה שמטואטא בחברה הדתית אל מתחת לשולחן ונשאר לא מפורש ולא מוגדר. לדבריה, סאבטקסט זה לעיתים חזק יותר מהטקסטים הקנונים הממשטרים, ובגלל שקיפותו קשה יותר להתמודד איתו בצורה ביקורתית גלויה.